עמך. כתמיה [כלומר] וכי [גרלה] כעיניך שתשוכה זו הוגנת היא. ליטנא אחרינא עמך תהא תשוכה זו שאינה כלום: **דין.** תכעהו לדין: **אומרים לו.** כ"ד שלו הוא נוטל מבעי ליה: **מאי לאו.** דהוי עליון מועד ולאי הוה שביק ליה ומיית דידיה ליכא פסידא דמשלם ליה כוליה: **כסף.** לאי הוה אזיל לגי דינא לאהכהי מיית דידיה ולית ליה אלא פגנא מזקא: **להביא זכיותיו.** כגון אם היה זה טוענו שהחלר שלו ולריך זה להביא שטר מכירה שקנאה: **שכלו ימיו.** שהגיע יוכל: **מסרהב.** מפליר: **וחכל בו.** הרב בעבד: **לא תקחו כופר לנפש וגו'.** דרוש כה לנפש למי שרולה לשוב לקלקולו ולהיות עבד. ליטנא אחרינא לנפש למי שדינו להיות שב אל משפחתו ואינו רולה: **לא תקחו.** לגרכו שוס ממון: **כעבדא גנבא.** דאיכא פסידא: **עד האידנא היתירא.** דכתיב אם אדוניו ימן לו אשה (שמות כא): **ופשפא.** שהוא בן מורין: **איסורא.** ורשאי להלקותו ולהפרישו דהאי דינא לאו לנפשיה הוא: **הא שברה חייב.** ואוקמא רב (לעיל) בממלא רה"ר כולה חביות. אלמא לא עביד [אינים] דינא לנפשיה אפי' במקום פסידא: **בשאינה יכולה להציל ע"י דבר אחר.** דבדין קא עבדא. אלמא לא עביד אינים דינא לנפשיה אפי' במקום פסידא כי הכא שבעלה מוכה כל שעה: **כשיכולה להציל ע"י דבר אחר.** דלא דינא עבדא: **פרע לשליח כ"ד.** שפטור על הנזקים: **לנקוב פורא וליחיב.** יקח מקל וישב על דרך הרלשון דהא דינא הוא דהא אמרת מה שנתן נתן. אלמא חילוף מעליא הוי: **דרך עקלתון.** דלאו דינא הוא: **קרובה לזה.** לעיריות היושבין סמוך לאותו לד: **ורחוקה לזה.** לאותן הסמוכין לגד האחר שיהו לריכין להקיף כל סביבות הגדה וכשהיתה בתמלא הגדה לא היו מקיפין כל לך: **ג"ם.** דלאו חילוף הוא [א] אמאי שלו לא הגיעו: **לפוטרו מן המעשר.** דאף פאה הנשאלת הפקר תשיגא ואע"ג דנקט לה איהו פטורה ממעשר: **חייב בפרט ובעוללות וכו'.** אע"ג דהפקר פטור מפאה דתנן (פאה פ"ח מ"ד) כל שהוא אוכל ונשמר חייב במעשר ובפאה[ב] אפ"ה כי האי הפקר חייב בכל הני כדמפרש טעמא בהגחל עליס (לקמן לד.) דכתיב ביה[ג] תעזוב ותעזוב: **ופטור ממעשר.** דלא כתיב ביה תעזוב יתירא אלמא הפקר כל דהו פטור ממעשר כדתנן[ד] כל שהוא אוכל ונשמר חייב במעשר: **אלא שעיניהו כליו כמיס.** דכל מוקי לתמיתין כגון הפקר את מיתוי הלכך נמלא שנוקו כליו של זה בממונו של זה והוי כי שורו:

ואי בתם אמאי חייב. בשלמא אי איירי במועד יש לו להתחייב שאינו בהול והיה לו לשומטו אבל אי בתם איירי לא שלקא דעתך שהיה לו לשומטו לפי שהוא בהול שירא להפסיד ולא מסיק אדעתיה לשומטו:

משבר ויוצא. אע"ג דלעיל אמרינן שהיה לו לשומטו הייט משום דליכא טירחא בשמיטה יותר מבדמיפה אבל הכא לא אטרחיהו לפדלן זה על זה:

מניין לרצע שבלו ימיו. אורחא דמילתא נקט שאם רגילות לפרהב לפי שאינו יכול להתעבד עוד בו:

טעמא דתנקל הא שבר חייב. אלינא דרב פריך דמוקי לה בממלא דבלא ממלא מודה ר"ל דאין לו לשבר דאיכבי ליה לפגויי באיהו גיפא דלא פליג אהולהו אמוראי דלעיל ואתרוייהו לא פריך דאע"ג דאיירי בממלא ליכא פסידא דלא דמי לאחר חביהו שאדם יכול לסקוף ברה"ר ולילך בכל מקום שירלה: **לא** בשיכולה להציל על ידי דבר אחר. וכיון דיכולה להציל על ידי דבר אחר אפילו דין אינו:

ולינקוט פורא וליתיב. וס"ל השתא דשלו לא הגיעו לפי שאין יכול להזמין כל עוברי דרכים לבית דין:

אי הכי מה שנתן נתן אמאי. ולא גרסינן [אמאי] שלו לא הגיעו: (**אי** הכי) **אמאי זה וזה פאה.** דבשלמא אותו שנטלו הוא פאה הוא דאיל דנטלו מדעתו אלא אותו שהניח אמנא דאמרת דמילתא היה בדעתו שאם יטלו מלד אחר שיחזור ויזכה בה: **זה** וזה **פאה לפוטרו מן המעשר** בדתניא כו'. ומייתי לאיה דבשביל שחזר וחבה בו לא מתייבינן (א) כיון דמתחילה פאה גמורה היתה ונפטרה ופאה דמיפטרא מן המעשר לא מטעם הפקר דהא תנן במסכת פאה (פ"ו מ"ח) ב"ש אומרים הפקר לעניים הפקר וב"ה אומרים אין הפקר עד שיפקיר אף לעשירים כשמיטה אלא היינו טעמא דמיפטרא כדדרשינן בספרי וכל הגוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך שאם הוא לוי עני נוטל פאה וטעמא דב"ש דילפי מפאה דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם מה מ"ל תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת שהיא כזו כגון הפקר לעניים ולא לעשירים וכיון הלא יצאי משביעית דכתיב תשמטנה ונטשתה מה תלמוד לומר ונטשתה יש לך נטישה אחרת שהיא כזו כגון הפקר לעניים ולעשירים:

אבל

עקלתון הוא קרובה לזה ורחוקה לזה אי הכי אמאי שלו לא הגיעו לימא להו שקולו דידכו והבו לי דידי משום דרב יהודה [ה]דאמר רב יהודה [ו]מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו ת"ש [ז]בעל הבית שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה וזה פאה וא"א עביד איניש דינא לנפשיה אמאי זה וזה פאה לנקוט פורא וליתיב אמר רבא מאי זה וזה פאה לפוטרן מן המעשר כדתניא[ח] המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו לחייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה ופטור מן המעשר: **מתני'** נשברה כדו ברה"ר והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית חייב רבי יהודה אומר [ט]במתכוין חייב באינו מתכוין פטור: **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב [י]לא שנו אלא שטינפו כליו במים אבל

(שם). **רב אשי אמר.** מתני' בכל דרכים שנעולם מיירי, הן יכרים הן עקלתון, ואם משום בעיר בלבד דלולהו הוי עקלתון, דכל דרך שעתידין מלד אחד שלא היה שם דרך תחילה, יש כני אדם שנעשית להם רחוקה מן הראשונה ויש שנעשית להם קרובה יותר, ולאותן העומדים בעיר מלד דרך הראשון אם נעשית להם עכשיו דרך עקלתון ואין הראשון בידו לגזול את הרבים, וכיון כל אשי לרב יוסף מידי אלא חילוף שעמים כגון משמעות דדרשין מיהא דעיריהו (שם ק). אי הכי. מקשי לאלהו כיון דתקנת תכמים הוא אי הוא דשלו לא הגיעו, אם כן למה שנתן נתן, לימא להו כו' דמקח טעות הוא (שם). מיצר שהחזיקו בו רבים. לעשותו לגן דרך, אסור לקלקלו. ופירש"י שהוא של יחיד (ב"ב כו:). שהשוכר ומקנטרו לחיוב עקלתון ודחקו, ודחאי לרבים מחל, וכ"ש מתני' שנתן להם הרשות דרך כרחים, הלכך מה שנתן נתן וקנו שהחזיקו (רשב"ם שם ק). והשכים בבקר ובצרו. חזקה ביה מיהו עלתו (דברים מד:) קודם שיבאו עניים לגנות שיזכו בהפקר אם היו קודמין (לקמן צד.). חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה. כמו משאר כרם (דברים שם) דאלמ"ג דהפקר פטור מעשר, הכא דהכי אלינא שיזכו בו אלא בזמנו ישיגלא דלא הוי הפקר לפטור, ואע"פ שפטור מן המעשר, ובכל הני כתיב תעזוב ישיגלא כו' (לקמן צד. וכש"ר חולין קכד: ותמורה ז. נדה מא.).

ז א ב ג ד ה מיי' פ"ו מהלכות חובל ומזיק הלכה ו ז סמג עשין ע טור ש"ע ח"מ סימן שפ סעיף ב:
ח ו מיי' שם הלכה ה ושיין בהשגות ובמ"מ סמג שם טור ש"ע ח"מ סי' שמט סעיף ד וסי' תיג סעיף ב:
ט ז מיי' פ"ג מהלכות עבדים הלכה ה טור ש"ע ח"מ סימן תכא סעיף ד והגה"ה:
י ח מיי' פ"ג מהלכות נזקי ממון הלכה ה סמג עשין ע טור ש"ע ח"מ סימן תיג סעיף ה:
יא ט טור ש"ע ח"מ סימן תיג סעיף ב:
יב י מיי' פי"ג מהלכות נזקי ממון הלכה כז סמג עשין סח טור ש"ע ח"מ סימן שמ:
יג כ מיי' שם הלכה כד סמג שם טור ש"ע ח"מ סימן ת"ה וסי' תיז סעיף ב:
יד ל מיי' פ"ב מהלכות ממונות עניים הלי יב:
טו מ מיי' שם פ"ה הלכה כז:
טז נ מיי' פי"ב מהלכות נזקי ממון הלכה ז סמג עשין סח טור ש"ע ח"מ סימן תיג סעיף ד וסימן תי סעיף ה:

מוסף רש"י

וקצוותה את כפה ממון. דמי בשמן, הכל לפי המציים והמתניים (דברים כה יב). דרך הרבים עוברת בתוך שדהו. שהוחזקו לעבור שם תמלם, לו ע"י בעל הבית שנתן להם מתחלה את הדרך (רשב"ם ב"ב צט:). מה שנתן נתן ושלו. שנטל בכאי, לא הגיעו. והרי יש לכם עני דרכים, ושנם מפורש בגמ' (שם). ואי אמרת עכשיו אינשי דינא לנפשיה. כלומר למה לא תקינו לו תמנים שיהא לו רשות לתת להם דרך מן הגר מגל כרמן שהרי אין מפסידים כלום, דכגון זה נוסיף על מדת פדום ולכך יהא הדרך שלהן קני לו לעמדי שאם ירלו לעבור בהאי דרך שלקח לעלמו והוא אינו יכול להעמיד רבים בדין, לנקוט פורא. מקל לו רשת שקורין פורקא, וליתיב. בהאיגא דרך להמות אם כל מי שירלה לעבור ולישבוק דינא לנפשיה, מאחר דאית ליה דרך אחר שעוברין נמוך שבהו, והמקבלה סבר דכיון דקתני מה שנתן נתן בדין עשה מה שעשה ודלכם קני לי, ואלו דקתני לא הגיעו כיינו משום דרגילין בני רשות הרבים לעבור בכאן ואינו לא יוכל לעבור, דלא עביד דינא לנפשיה (שם). גזרה שמא יתן להם דרך עקלתון. כלומר לעולם עביד דינא לנפשיה, אבל הכא מן הדין אנו אומרים דאלו לא הגיעו, שכך תקנו חכמים דלא ליהוי דיידיה אפילו היכי דנתן להם דרך ישר כשלהן, דיומנין דאתי לאיתבי להו דרך עקלתון ויסס לא יהנו אל לגם, דקבילא דאשתפר לא אתיאנא ולא קבילא, ותנאי חכמים לתקנתא דרבים עוסקא (שם). רב משרשיא אמר. היכא דנתן להם דרך ישר אמרינן שלו הגיעו ולוקטו מגלא ולימיב, דלא נגרינן אמא יתן להם דרך עקלתון. אבל הכא כמאי שעקרינן שהדבר יזוק שנתן להם דרך עקלתון ולכך לא הגיעו וגם שלו הפסיד

תורה אור השלם

1. ולא תקחו כסף לכסות אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן:
במדבר לה לב
2. וקצתה את כפה לא תחוס עינך: דברים כה יב

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה זה וכו' לא מתיינינן ליה במעשר מין דממילא:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה מ"ה כי אמאי שלו כו'. נ"ב ל"ש ועי' פוס' (ועי' כהגר"א סימן שמז):

רבינו חננאל

אומר שבור את שיניו ואמור לו את שלי אני נוטל כרב נחמן (דברי רבינא ה) ניידחו כ) שור שעלה על גבי חבירו ובא בעל התחתון ושמט את שלו ונפל העליון ומת פטור הא נמי כרב נחמן ובשיניא אוקמוה בתם ראית ליה פסידא חצי נזק ובמקום דאיכא פסידא אפילו רב יהודה מודה דעביד איניש דינא לנפשיה ואפי' הכי כיון דיכול להציל שור בשמיטה ודחפו לעליון ומת חייב. ג) הממלא חצר חבירו כדי יין גם זו כרב נחמן ורב נחמן כר יצחק שיניא הוא דשני. ד) מניין לנרצע שבלו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת ואינו יוצא וחבל בו ועשה בו חבורה מניין שפטור ת"ל לא תקחו כופר לשוב. פי' לא תקח לסמרב לשוב אל משפחתו כו' גם זו כרב נחמן ותיובתא לרב יהודה ומשני בעבדא גנבא דאית ליה פסידא. ורב נחמן בר יצחק משני כשרבו מסר לו שפחה כנענית ועד האידנא דהוא עבדא הות ליה התיירא השתא דבלו ימיו ויצא לחירות איסורא ולאפרושי מאיסורא פטור החובל. ה) מתני' המניח את הכד ברשות הרבים ובא אחר ונתקל בה ושברה פטור ודייקא מינה טעמא דנתקל הא שיבר חייב קשיא לרב נחמן ומשני רב זביד משמיה דרבא אליבא דרב נחמן הוא הדין אפילו שיבר פטור והאי דקתני נתקל משום סיפא דקתני אם הוזק בה בעל החבית חייב בנוקו פי' אם הוזק בה מי ששיבר את החבית דדוקא נתקל ושיבר הוא דחייב בעל החבית לשלם הנזק אבל שיבר מעצמו לא איהו דאזיק נפשיה אטו הכי קתני ראשא נתקל והאי שיניה דסמכא היא ועבדינן כותיה. ו) הא וקצתה את כפה ממון קשיא לר' נחמן דהא הוא דאמר עביד איניש דינא לנפשיה וזו לא יכלה להציל אישה מיד מכהו אלא בהחזיקה במבושיו אמאי חייבת ממון

(ממון) נימא עביד איניש דינא לנפשיה. ושני כגון שהיתה יכולה להציל בלא שליחות יד במבושיו בדחיפה או בהכאה וכיון שהיתה יכולה ולא עשתה חייבת וסלקה בהדין טעמא. ז) הרי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו ונטלה ונתן להן מן הגר מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו ואי דינא הוא דעביד איניש דינא לנפשיה לינקוט פורא וליתיב. כלומר יטול כיורו שכם כמו פורא ויקפח שוקים כל מי שבא לעבור בתוך שדהו קשיא לרב נחמן. ומשנינן כל מן הצד דרך עקלתון הוא קרובה לזה ורחוקה לזה. אי הכי אמאי מה שנתן נתן יחזור ויטול את שלו ומשנינן משום דרב יהודה דאמר מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו. ח) בעל הבית שהניח פיאה מצד אחד ובאו עניים ולקחו מצד אחר זה וזה פיאה וקשיא לרב נחמן. ואוקמה רבא זה מן הצד שהניחו בעל הבית פיאה כיון שנטלו העניים פיאה מצד אחר זכה בעל הבית באותו הצד שהפרישו ולמה אמרה המשנה זה וזה פיאה לפטור בעל הבית מן המעשר במה שיזכה בו מאותו הצד שהפרישו פיאה בו. כיון שהפרישו פיאה כאלו הפקירו לעניים ועכשיו כשחזור ונטלו זוכה מן ההפקר לפיכך פטור כדתניא המפקיר את כרמו והשכים בבקר ובצרו ובעוללות ובשכחה ופיאה

ט) כ"ב לט:, כ) כ"ב יב. כו: ס: ק., ג) לקמן לד. נדרים מד: מילין קלד: תמורה ז. נדה נא., ד) [לקמן ג.], ה) [ב"ק מ:], ו) [נ"ל: תעמר מיב כפלמ"], ז) [ויקרא יט, כג], ח) [מעשרות פ"א מ"ח].

מסורת הש"ס